

Opetus

tu. Syy siihen on ette harva ossaa vanhoita murtheita ja nykymurtheet eroavat vielä huomattavasti kirjakielen stryktyyristä. Liksomin kirjallisuus on nykyajan »Aleksi Kivi» ja on sinänsä reakschuuni niihin normivaatimukshiin. Sen suurempi ero puheen ja kirjakielen välillä, sen suurempi on kans ahistus kirjallisesta luovuudesta. Kirjakieli on se tärkein aukturiteetti jota 10–15 vuoen kouluaijana prantäthään päähään nuorile lapsile. Aukturiteetinormi tulee toiseks stryktyyriks joka hindraa luovaa ajattelua. Raavas »kläppi» joka yrittää kirjottaa, häätty koko aijan hunteerata muotopuolta ja kirjoja ei tule kirjetetuks. Ei ole yhtään mainittavaa kirjailijaa joka kirjottaa formaalisella tyyllillä – eikä tule koskhaan tulehmankhaan. Siinä mailmassa ei ole tuntheita mutta kunnioitus ja aukturiteetti.

BIRGER WINSA

Millaista kielentuntemusta tulisi opettaa?

Kukaan ei aseta äidinkielen opetuksen tarpeellisuutta kyseenalaiseksi siinä vaiheessa, kun tavoitteena on luku- ja kirjoitustaidon oppiminen, mutta kun nämä perustaidot on hankittu, alkaakin moni jo ihmetellä, minkä takia pitää opettaa kieltä, jota kaikki jo osaavat. Sekä opettajan että oppilaan motivaation ylläpitämiseksi on ymmärrettävä, että paljon uutta on vielä opittavissa ja tämä uusi on sen verran tarpeellista, että siihen kannattaa paneutua toisissaan.

Jokainen oppii äidinkieltään luonnonmenetelmällä, mutta korrekti yleiskieli ei ole kenenkään äidinkieli. Se on opittava erikseen, eikä ole olemassa mitään muuta paikkaa kuin koulu, jossa yleiskielen perusasiat voidaan tehokkaasti selvittää. Koti tai normaali arkielämä ei ole korrektiin yleiskielen luonnollinen ympäristö. Yhteiskunnassa voi tulla toimeen pelkällä puhe-

kielelläkin, mutta pärjäämistä helpottaa huomattavasti se, että hallitsee normatiivisen yleiskielen suurin piirtein moitteettomasti. Monet ammatit suorastaan edellyttävät tätä. Koulun on oltava portti yhteiskuntaan kielen hallinnan alalla.

Tärkeätä on saada oppilaat tietoisiksi yleiskielen ja kielen muiden varianttien suhteista ja käyttöalueista. Yleiskieli ei ole »oikeaa, parempaa» kuin puhekieli, se on vain erilaista ja sitä käytetään eri paikoissa. Kun pelataan yhdessä, pitää olla yhteiset säännöt. Jokainen voi potkiskella palloa omalla takapihallaan miten haluaa, mutta jos haluaa pelata joukkueessa, pitää noudattaa sääntöjä. Säännöt eivät ole mikään jumalallinen totuus, vaan niistä on sovittu yhteisen edun nimissä. Näin vältetään turhia erimielisyyksiä ja kiistatilanteissa on olemassa kriteerit, joihin vedotaan. Jalkapallootteluissa tarvitaan sääntöjen lisäksi tuomareita, jotka tuntevat säännöt muita perinpohjaisemmin ja osaavat soveltaa niitä todellisiin ongelmatilanteisiin, ettei koko joukkueen tarvitse rynnätä tankkaamaan sääntökirjaa tai käydä selvittämään nyrkein, kuka oli oikeassa. Opettaja on kieliasioissa tuomari, joka tietää, mitä on sovittu ja minkä takia.

Arkikieltä ei koulussa tarvitse opettaa, koska sitä oppii muuallakin. Sen sijaan on asiallista ja hyödyllistä tuoda esiin korrektiin yleiskielen ja arkisen puhekielen tärkeimmät erot. Asiaa voi havainnollistaa myös kirjallisuuden avulla. Nykykirjallisuudesta on helppo löytää esimerkkejä laidasta laitaan.

Arkikielen opettamisen asemesta olisi panostettava sellaisiin arkielämäntilanteisiin, joissa jokainen koululainen joskus tulevaisuudessa mitä todennäköisimmin joutuu parhaan kykynsä mukaan käyttämään yleiskieltä. Miten raportoin paikkakunnan lehteen lähiympäristöni saastumisesta? Miten laadin curriculum vitaen stipendianomukseni liitteeksi? Miten kirjoitan työpaikkahakemuksen? Miten puhun työpaikkahaastattelussa? Miten selitän vakuuttavasti kunnanvaltuustolle, että nuorille on saatava kokoontumistiloja ja harrastus-

mahdollisuuksia? Miten laadin ilmoituksen lehteen? Miten saan lehden yleisönosastossa mekastavat kalkkikset uskomaan, että nuoret ovat reiluja, rehellisiä ja auttavaisia? Tavanomaisia aineita ei tosielämässä juuri joudu kirjoittamaan, kirjailijaksi tai runoilijaksi tuskin koulussa voi ketään opettaa. On syytä keskittyä asiaproosaan. Opettajat ovat aikuisia ihmisiä, joiden omasta kokemuksestaan pitäisi tietää, mihin kaikkeen yleiskieltä tarvitaan.

Toinen asia, jota äidinkieltään täydellisesti hallitseva ei luonnostaan opi, on kielen analysoiminen. Omilta kouluajoltani muistan äidinkielen opetukselta eräiden kaunokirjallisten teosten ja keskeisten oikeakielisyyssääntöjen lisäksi vain sen, että kielioppi tuntui kaoottiselta. Missään vaiheessa oppilaalle ei valjennut se, että ollaan tekemisissä jonkin systeemin kanssa. Aina kalvoi mielessä epäily siitä, etteikös sieltä vain vielä jokin apposatiivi tipahda juuri kun luulee saaneensa kuulla kaiken olennaisen. Asioita opittiin niin harvaan tahtiin, ettei niiden keskinäinen yhteys selvinnyt lainkaan.

Opetuksessa kannattaisi lähteä kokonaisuuksista ja yksinkertaisista luokitteluista taksonomisen strukturalismin malliin. Sanaluokkia ei ole rajattomasti, moduksia ei ole rajattomasti, tempuksia ei ole rajattomasti, peruslausetyyppejä ei ole rajattomasti, lauseenjäsentekategorioitakaan ei ole rajattomasti. On vain muutama vaihtoehto, joista valitaan. Ei voi olla ylivoimaista selvittää nämä vaihtoehdot yksinkertaisten, prototyyppisten esimerkkien avulla. Tärkeätä on opettaa kriteerit, joiden mukaan valinta suoritetaan, ja selittää, mitä termit käytännössä tarkoittavat. Tärkeää on opettaa yksinkertaiset perustapaukset. Nokkelimmat kyllä oppivat laajentamaan analyysia hankalampiinkin tapauksiin, ja vähemmänkin nokkelat oppivat perusasiat. Lingvistiset ongelmat voidaan koulussa sivuuttaa. Niihin on aika paneutua yliopistossa, jossa opitaan ratkaisemaan itsenäisesti uusia ongelmia ja esittämään kriteerejä puolesta tai vastaan silloin, kun ei ole olemassa yhtä ainoaa oikeaa

ratkaisua. Tutkijaksi aikova opiskelija terästää oman etunsa nimissä lingvistisiä valmiuksiaan ottamalla lingvistiikan sivuaineekseen, vaikkapa ylimääräiseksi, jos ei se muuten mahdu aineyhdistelmään. Ei opintoviikkomäärä sinänsä tee ihmistä päteväksi millään alalla.

Yksityiskohtien luettelu johtaa harvoin toivottuun synteisiin. Predikatiiviin päästäessä suuri osa oppilaista on jo autuaasti unohtanut, mikä olikaan subjekti. Lapset tekevät huvikseen kaikenlaisia »mikä ei kuulu joukkoon» -tehtäviä ja »mitä tapahtuu jos» -kokeita. Eikö esim. sanaluokkien eroja ja lauseenjäsenten keskinäisiä vaikutussuhteita voi opettaa samalla tavoin? Ne samat lapset, jotka laskevat kineettisen energian määriä, tutkivat eri aminohappojen yhdistelmiä ja perehtyvät Afrikan maiden bruttokansantuotteeseen, oppivat kyllä jakamaan lauseita konstituentteihin ja tunnistamaan näiden funktioita, jos opettaja sen heille pystyy järkevästi esittämään. *O p e r a t i o n a a l i n e n e s i k u v a* on tärkeä. Opettajan pitää osata näyttää, missä järjestyksessä työ tehdään ja mitä tuntuomerkkejä siinä käytetään hyväksi.

Luokittelussa on syytä käyttää perinteisen kieliopin käsitteitä. Tämä malli on jo ehtinyt osoittaa elinkelpoisuutensa parin viimeksi kuluneen vuosituuhannen aikana, ja sitä on ajan mittaan parannettukin. Ei mikään estä parantamista sitä edelleen lisäämällä siihen strukturalismin tai funktionaalisen lauseanalyysin hyviä puolia. Perinteisen kieliopin peruskäsitteet on opittava, koska muut, esim. toisten kielten opettajat, käyttävät niitä joka tapauksessa. Ilman niitä ei kykene käyttämään edes kielenkäytön opaskirjoja. Parempaa vaihtoehtoa ei ole. Kun mikään ei ole täydellistä, on valittava paras mahdollinen.

Opettajan velvollisuus on tuntea ne asiat, joita opettaa. Hänen on myös pidettävä tärkeinä niitä asioita, joita hän opettaa. Hänen on tiedettävä, mihin hän on pyrkimässä ja tunnettava olevansa asiantuntija omalla alallaan. Annos tervettä itseluottamusta on paikallaan, mutta se ei saa olla katteetonta. Ei kai oppilailta voi vaatia sellaista, mitä

Opetus

itsekkään ei osaa? Tämä pätee sekä kouluihin että yliopistoihin.

Opettajan on myös itse tajuttava, mikä äidinkielen opettamisessa on keskeisintä ja tarpeellisinta. Kaikkia yksityiskohtia ei missään tapauksessa ehdi käsitellä, ja silloin on varmistettava, että ainakin perusasiat opitaan kunnolla. Nykyisellään saattaa törmätä syventävien opintojen tasolla hyvin menestyneisiin suomen kielen opiskelijoihin, jotka sekoittavat adverbien ja adverbiaalien ja väittävät possessiivisuffikseja johtimiksi. Millä taikaiskulla näistä tulee päteviä ja asiantuntevia opettajia? Mielipidekyselyissä käy aina ilmi, että osa opiskelijoista pitää kielioppiin ja kielen normeihin perehtymistä tylsänä näpertelynä. Miten ja mihin tällainen opettaja motivoi oppilaitaan? Onko yhteen- tai vähennyslasku kivaa, kertominen tai jakaminen? Harva huvittelee laskutoimituksia suorittamalla, mutta jos haluaa ymmärtää jotakin lukumäärien välisistä suhteista, on hallittava aritmetiikan alkeet. Ei kielioppiakaan opeteta pelkästään sen takia, että se on jonkun homekorvaisen professorin mielestä kiintoisaa. Sen avulla opitaan ymmärtämään kielen rakennetta ja eri kielten välisiä suhteita. Vahvalle perustalle voi myöhemmin rakentaa vaikka millaisen tornin!

Kieli on osa kulttuuria, ja äidinkielen opettajan tehtäviin kuuluu myös tämän puolen valaiseminen. Jos kulttuuriin perehtyminen jää historianopintojen varaan, syntyy helposti se käsitys, että vain muinaiset kulttuurit ovat kulttuuria. **K a u n o k i r j a l l i s u u d e l l a**, sekä vanhalta että uudella, on kulttuuriin tutustumisessa tärkeä osa, ja lukemisen lisäksi on varattava tilaa myös oman luovuuden ilmituomiseen ja kehittämiseen. Monia asioita ymmärtää paremmin, kun niitä kokeilee itse. Luovuuden voisi osittain kanavoida kerhotyyppiä harrastustoiminnaksi. Kun kouluissa on musiikkikerhoja ja urheilukerhoja, siellä voi hyvin olla kirjallisuus- ja näytelmäkerhojakin. Kielen ja kulttuurin suhteisiin voisi panostaa myös opettajien koulutuksessa. Suomen kielen ammattilaiset ovat kautta aikojen olleet merkittäviä kulttuurivaikuttajia.

Miten on laita nykyään?

Myös **tieto- ja mielipidekirjallisuudella** vaikutetaan ihmisten maailmankuvaan, yhteiskunnallisiin näkemyksiin, asenteisiin ja arvostuksiin. Sen avulla levitetään tietoa, ennakkoluuloja ja epäilyksiä, sen avulla luodaan ihanteita ja esikuvia yhtä hyvin kuin vihan ja halveksunnan kohteita. Opettajan pitää auttaa oppilasta näkemään, kuinka sanan voimalla luodaan ja särjetään maailmoita.

Kirjoittaminen ja lukeminen on myös **yhteiskunnallista toimintaa**. Eikö olisi valaisevaa vertailla, miten esim. eri sanomalehdet raportoivat samoista asioista tai selostavat vaikkapa eri presidenttiehdokkaiden ansioita ja vikoja? Eikö kannattaisi harjoitella luetun ymmärtämistä seuraamalla uutisia ajankohtaisista tapahtumista ja uusista keksinnöistä ja selvittää, mitä suurelle yleisölle tarkoitetuissa julkaisuissa vilisevät sivistyssanat tarkoittavat. Alansa asiantuntijana ja yhteiskunnan aikuisena jäsenenä opettaja tietää, mitä kaikkea kielen avulla voi tehdä. Hänen tehtäväänään on auttaa oppilas alkuun saman oivaluksen tiellä.

KAISA HÄKKINEN

Millaista kielentuntemusta opetan?

Opetussuunnitelman tausta

Yliopisto jatkaa siitä, mihin lukio on lopettanut. Tiedekunnan opettajana minulla on kouluopetuksen tarkasta sisällöstä ja luonteesta epäsuoraa tietoa. Ensiksikin suomen kielen oppikirjat vihjaavat opetuksen potentiaalisesta sisällöstä. Toiseksi kirjoitusvietinnän kurssin nelisenkymmentä opiskelijaa kertovat minulle joka syksy oman koulunsa faktisesta äidinkielen opetuksesta. Kolmanneksi Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitoksen valintakokeet paljastavat noin puolentoista sadan pyrkijän kielentunte-